

Holokaust

zostavené editormi

Ideologické východiská | Kriminálna polícia a „Etnogenetická registrácia cigánov“ | Prvé deportácie a internácia v zberných táboroch | Pracovné tábory | Hromadné popravy | Geto v Lodži | The „Auschwitz erlass“ (osvienčimský dekrét) | Obete | Tí, čo prežili

➤ *Perzekúcia „Cigánov“, ktorá trvala storočia, kulminovala genocídou počas národnosocialistického režimu. Rómovia boli označení za „problém“, „asociálov“ a „rasovo menejcenných“, následne na to boli na území Nemeckej ríše a ňou okupovaných územiach zatýkaní a vraždení.*

TRAURIGI ČERHENI

*Traurigi čerheni ando učo nebo.
Nan man blajbens ande mro šatno khere.
Ari man line andar mro šatno vodro,
mra džuvla muklom odoj le čavorenca.*

*Traurigi čerheni ando učo nebo.
Legede man andar mro šatno khere.
Ando logeri man legede,
odoj tharde man upro praho.*

SMUTNÁ HVIEZDA

*Smutná hviezda na nebi vysokom
Nemám viac domov vo vlastnom príbytku
Vytiahli ma z vlastnej posteľe
Odlúčili od vlastnej ženy a detí.*

*Smutná hviezda na nebi vysokom
Vývliekli ma z vlastného domu
A dovezli do tábora
Kde ma spálili na prach.*

III. 1 Pieseň burgenlandských Rómov spievaná Paulou Nardai (z Hemetek, Ursula/Heinschink, Mozes (1992): *Lieder im Leid. Zu KZ-Liedern der Roma in Österreich*. In: *Jahrbuch des Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstands*: 76 – 93, Wien, s. 81)

IDEOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ

Základné východiská a terminológia, ktoré boli neskôr nacistami použité na zdôvodnenie likvidácie „bezcného života“, boli determinované dávno pred ich nástupom k moci. Výraz „rasa“ bol napríklad používaný na kategorizáciu ľudí od 17. storočia. Zvyčajne boli pri tom brané do úvahy geografické kritériá v spojení s vonkajškovou charakteristikou, ako napríklad farbou kože a inými drobnými odlišnosťami. V 18. storočí Carl von Linné, otec modernej taxonómie všetkých živých organizmov, zatriedil ľudí podľa farby

kože do štyroch základných typov – biely, červený, žltý, čierny a každému z nich priradil charakteristické vlastnosti. Podľa neho bieli Európania sú „ovládaní zákonmi, sangvinickí a muskulárni“, kým svetlo žltí Áziati sú „ovládaní názormi, melancholickí a kľčovití“. Výraz „rasa“ je do dnešných dní neoddeliteľne spojený s posudzovaním hodnôt. Farba kože je stále spôsobom rozdeľovania ľudí, hoci teória o „rasách“ stratila vierohodnosť.

V 19. storočí bolo v obehu niekoľko rasových teórií. Bolo opísaných 3 až jedenásť rozdielnych rás (v závislosti na jednotlivých teóriách), ktorým boli pripísané rôzne hodnoty. Najvyššia hodnota bola prisudzovaná „kaukazskej“, „bielej“, „germánskej“ alebo „árijskej“

rase.

V polovici 19. storočia prišiel Arthur de Gobineau s domnienkou o existencii vyšších a nižších rás vo svojej eseji „Essai sur l'inégalité des races humaines“ (Esej o nerovnosti ľudských rás). Jeho názor, že „Árijci“ a „nordické národy“ obzvlášť patria k vyšším rasám, reflektoval všeobecne rozšírenú mienku. Čo bolo ale nové, bolo jeho striktné odmietnutie „miešania rás“, ktoré malo viesť k degenerácii a definitívnemu úpadku. V spojitosti s tým zaviedol Belgičan Richard Liebig o niekoľko rokov neskôr výraz „bezcný život“ (1868). Napriek vedeckým poznatkom biológie, ktorá považovala faktory dedičnosti za základy ľudskej existencie,

Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens.

Ihr Maß und ihre Form.

Von den Professoren

Dr. jur. et phil. Karl Binding und Dr. med. Alfred Hoche
früher in Leipzig in Freiburg

Verlag von Felix Meiner in Leipzig
1920

III. 3

Paul Ansin, zvaný Weiskopp, bol stiahnutý z Wehrmachtu, za to, že bol „Cigán“. Bol zastrelený v tábore Auschwitz-Birkenau na druhý deň po príchode, ešte oblečený v uniforme.

(Z Gilsenbach, Reimar (1993): Oh Django, sing deinen Zorn. Sinti und Roma unter den Deutschen. Berlin: BasisDruck Verlag, s. 70)

III. 2

Kniha "Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens" (Otváranie cesty k exterminácii bezcenného života) od právniky Karla Bindinga a doktora Alfreda Hocheho. Binding a Hoche sa, podobne ako ďalší, zaoberali otázkou finančných nákladov štátnej starostlivosti o mentálne postihnutých. Dospeli k záverom, že všetci tí, ktorí sú záťažou pre spoločnosť, majú byť usmrtení (tí, ktorí vedú „neproduktívnu existenciu“).

„Dá sa predpokladať, že priemerné výdavky na opateru týchto idiotov činia 1.500 M na osobu ročne. Ak zrátame všetkých idiotov v Nemecku, ktorí sú v liečebniach, dospejeme k číslu 20 – 30.000. Ak predpokladáme, že takýto jednotlivec bude žiť 50 rokov, ľahko môžeme vidieť, že sa jedná o obrovské sumy vo forme výdavkov za jedlo, ošatenie a vykurovanie odčerpávané zo štátnej kasy na neproduktívne ciele“.

(Preložené z Binding, Karl/Hoche, Alfred (1920): Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens. Ihr Maß und ihre Form. Leipzig: Felix Meiner, p. 54)

si našli myšlienky o nadradenosti a podradenosti, „čistých“ a „zmiešaných rasách“, „cennom“ a „bezcennom živote“ cestu do dobovej kriminológie.

V roku 1876 Talian Cesare Lombroso po prvýkrát prisúdil zodpovednosť za údajné kriminálne správanie „Cigánov“ vo svojom diele "L'uomo delinquente" (Človek-zločinec) „genetickej predispozícií“.

Myšlienka, že rasy sa môžu stať „nadradené“ pomocou regulácie rozmnožovania, ktorá bola v Európe a Spojených štátoch rozšírená a akceptovaná, bola doplnená o výzvu k „náprave“ ľudí „nevhodných na reprodukciu“ v Nemecku po 1. svetovej vojne. Požiadavky rasovej hygieny sa rôznili, od internácie, cez interrupcie a sterilizáciu, až po eutanáziu.

Karl Binding a Alfred Hoche v roku 1920 žiadali, aby boli usmrtení všetci, ktorí vedú „neproduktívnu existenciu“ a ktorí sú „bremenom pre spoločnosť“. Prvým šéfom Úradu pre rasovú hygienu, ktorý vznikol v Mníchove, sa stal Fritz Lenz, ktorý napísal text "Menschliche Auslese und Rassenhygiene" (Selekcia ľudstva a rasová hygiena). Ten mal neskôr určitý vplyv na Hitlerov „Mein Kampf“. Organizácie, skupiny vedcov aj vplyvní jednotlivci sa zasadzovali o rozširovanie myšlienok rasovej hygieny, ktoré nachádzali v medzivojnovom Nemecku živnú pôdu. Politické strany, najmä nacisti, používali tieto myšlienky na rozduchovanie plameňov odporu a nenávisť voči Židom a iným skupinám obyvateľov. [III. 2]

14. júla 1933 bola napokon rasová teória adoptovaná legislatívou Tretej ríše. Výraz „bezcenný život“ mal signifikantný vplyv na nacistickú rasovú politiku.

Na jednej strane potomkovia „vhodných na reprodukciu“ a „áriji“ boli podporovaní, kým mentálne a fyzicky hendikepovaní jedinci spolu s „asociálnymi“ a „cudzími rasami“ boli prenasledovaní. „Cigáni“, ktorých miesto v danom systéme bolo, vďaka ich árijskému pôvodu, problematicky definovateľné, boli zvyčajne považovaní za „asociálov“ a z dôvodu absencie dôveryhodnejších kritérií označovaní za „asociálnu rasu“.

Úryvok z obežníka Reichsführera SS a šéfa nemeckej polície ministerstva vnútra Heinricha Himmlera z 8. decembra 1938 o boji s „neprispôsobivosťou Cigánov k systému“.

„[...] I (1) Doterajšie skúsenosti z boja proti neprispôsobivosti Cigánov k systému a výsledky rasovo-biolo-

gického výskumu preukazujú racionálnosť riešenia cigánskej otázky ako riešenia problému rasy. Skúsenosti ukázali, že za najväčší podiel cigánskej kriminality nesú zodpovednosť polocigáni (miešanci). Avšak pokusy prinútiť Cigánov k usadeniu sa zlyhávajú, najmä v prípadoch čistokrvných Cigánov, kvôli ich silným migračným inštinktom. Je preto nevyhnutné posudzovať

pri riešení cigánskej otázky Cigánov a polocigánov separátne.

(2) Aby sme dosiahli náš cieľ, je najskôr nevyhnutné overiť si rasovú príslušnosť každého jedného Cigána žijúceho alebo potulujúceho sa cigánskym spôsobom po Nemeckej ríši.“

III. 4 (preložené z: Ministerialblatt des Reichs- und Preussischen Ministers des Innern, Jg. 99, Nr. 51, 14.12.1938, ss.

minalitou“. V roku 1936 bol vo Viedni zriadený „Zentralstelle zur Bekämpfung des Zigeunerunwesens“ (Centrálny úrad pre boj s „neprispôsobivosťou Cigánov k systému“). V Nemecku vydláždilo cestu k procesu „štandardizovania“ menovanie „reichsführera SS“ Heinricha Himmlera do funkcie hlavy policajnej zložky v rámci ministerstva vnútra. „Cigáni“ boli spočiatku vnímaní v duchu rozšírenej „proticigánskej“ nálady ako problém polície, no postupne sa vďaka silnejúcemu vplyvu rasovej teórie stále viac dostávalo do popredia hodnotenie „Cigánov“ na základe rassistickej ideológie. „Nürnberger Rassen-gesetze“ (Norimberské rasové zákony) z roku 1935 položila základy klasifikácie „Cigánov“ ako „rasovo menejcenných“ a ich zbavením občianstva a tým aj občianskych práv. Vedci dostali za úlohu dodatočne potvrdiť platnosť týchto dogiem. Národnosocialistický režim tak našiel ďalšieho „nepriateľa“, ktorého obviňovanie a blížiaci sa likvidácia mohla pomôcť zjednotiť „neme-

cký národ“.

Keď Robert Ritter, lekár a psychiater, prijal vedúcu pozíciu v „Rassenhygienische und erbbiologische Forschungsstelle“ (Výskumnom ústave pre rasovú hygienu) Ríšskeho ministerstva zdravotníctva, stal sa tak centrálnou postavou „cigánskeho výskumu“ v ríši. Jeho skutočným cieľom bolo dokázať, že „asociálne“ kriminálne správanie je dedičné. Kým Židia boli obviňovaní z intelektuálneho „rozkladu“ štátnych štruktúr, „Cigáni“ boli označení za „primitívov“, národ s „nedostatkem kultúry“ a bez histórie, ktorý ohrozoval mravný poriadok „zmiešavaním sa“ a „vytváraním kriminálneho sub-proletariátu“ kvôli svojej rase. Už v roku 1935 bola vznesená požiadavka, aby boli „Cigáni“ internovaní v pracovných táboroch a násilne sterilizovaní. Hlavným predmetom Ritterovho záujmu boli „polocigáni“, kategória, ktorá bola klasifikovaná dokonca širšie než v prípade Židov: ľudia boli deklarovaní ako „polocigáni“, keď jeden z ôsmich prastarých rodičov bol

„Cigán“. [III. 9]

Koncom roku 1938 oznámil Heinrich Himmler v obežníku, že „cigánsku otázku vyrieši ako problém rasy“. Avšak teórie nacistických vedcov si až do roku 1942/43 vzájomne odporovali. Na jednej strane klasifikoval Rómov ich indický pôvod ako „árijcov“, na strane druhej chceli politici a vedci dokázať ich rasovú príslušnosť ako „cudziu rasu“ v záujme legitimizácie ich prenasledovania. [Ils. 4, 5]

Kvôli týmto ideologickým protirečeniam bolo prenasledovanie „Cigánov“ uskutočňované oveľa menej koordinovaným spôsobom, než prenasledovanie židovskej populácie. Mnoho Rómov bolo napríklad stále v armáde v roku 1943, hoci tá istá armáda sa zúčastnila genocídy Rómov na východe aj napriek tomu, že tisíce Rómov už bolo zavraždených v koncentračných táboroch. Títo členovia armády boli z frontu deportovaní priamo do Osvienčimu, v niektorých prípadoch dokonca s vyznamenaniami. [III. 3]

In seinem Erlaß vom 8. Dezember 1938 hat der Reichsführer SS und Chef der Deutschen Polizei im Reichsministerium des Innern die allgemeinen Richtlinien zur umfassenden Bekämpfung der Zigeuner im ganzen großdeutschen Reichsgebiet gegeben.

Der Erlaß geht von den Erfahrungen und Erkenntnissen aus, die bisher bei der Bekämpfung der Zigeunerplage gewonnen wurden. Er will, und damit packt er das Übel an der Wurzel an, die Zigeunerfrage aus dem Wesen dieser Rasse heraus lösen.

III. 5

V nacistických novinách „Rechtsspiegel“ z 24. februára 1939:

„Vo svojom dekrete z 8. decembra 1938 Reichsführer SS a šéf nemeckej polície načrtol všeobecnú osnovu boja proti Cigánom v celej Ríši. Tento dekrét je založený na doterajších skúsenostiach a poznatkoch získaných z boja proti „nepripravenosti“ Cygánov k systému“. Jeho želaním je vyriešiť cigánsku otázku ako problém rasy, a tým vyhubiť zlo. „

(Z Hancock 2002, s. 40)

“GESTORBEN”

Asi polovica väzňov v českom „cigánskom tábore“ Lety boli deti mladšie ako 14 rokov. Historik Ctibor Nečas detailne zaznamenáva ich osudy vo svojej knihe „Holokaust českých Rómov“. V jednej pasáži sa píše:

„Najviac srdcovúce a osamelé museli byť posledné dni osirotených alebo opustených detí, ktorých rodičia zahynuli alebo boli preložení do nemocnice a ktoré boli ponechané samy na seba. Keď boli nájdené mŕtve, ich úmrtia boli do kartotečných listov zaznačované s veľkým oneskorením, pričom záznamy sú nekompletné alebo dokonca chýbné.

Napríklad dátumy úmrtia pri menách Františka Čandová, Jan Marion Čermák-Růžička, Marie Petržilková, Jiří Růžička, Václav František Růžička, Zdeněk Růžička, Božena Františka Růžičková, Josefa Růžičková a Marie Růžičková sú označené len mesiacom, kým v prípade Františka Floriána dokonca len rokom. Kartotečné listy Ondřeja Růžičku a Růženy Růžičkovej uvádzajú len údaj ‘gestorben’ [mŕtvy] bez akéhokoľvek dátumu. Podobne chudobné na údaje sú listy Jana Růžičku a Františka Procházku s poznámkou „dátum úmrtia neznámy“. Niektoré zo zahynutých detí neboli dokonca patrične identifikované.“

III. 6 (z Nečas 1999, s. 91f.)

PRVÉ DEPORTÁCIE A INTERNÁCIA V ZBERNÝCH TÁBOROCH

Po tom, ako boli Rómovia zbavení všetkých práv a možností príjmu, boli často odkázaní na charitu lokálnych inštitúcií, v dôsledku čoho sa stali príťažou. Tento fakt, spôsobený nacistami, sa stal zámenkou začiatku prenasledovania Rómov. Stredobodom záujmu rasových hygienikov boli takzvaní „polocigáni“. V rámci kampane „Arbeitsscheu Reich“ (Ríša vyhýbajúcich sa práci), ktorá bola zameraná proti žobrákom, prostitútkam, bezdomovcom a „Cigánom“, došlo

k prvému zatýkaniu. Na základe nariadenia Reichskriminalpolizei (Ríšskeho úradu kriminálnej polície) bolo v júni 1938 deportovaných 700 nemeckých Rómov, prevažne Sintiov, do koncentračných táborov v Dachau, Buchenwalde, Sachsenhausen a Lichtenburgu. O rok neskôr bolo 3.000 nemeckých a rakúskych Rómov deportovaných do koncentračných táborov v Dachau, Mauthausen, Ravensbrück a Buchenwalde. Pokiaľ šlo o registráciu, národní socialisti a polícia sa mohli oprieť o policajné štatistiky z medzivojnového obdobia. Kvôli „Festsetzungserlass“ (zákazu pohybu) vydaného Himmlerom a Heydrichom

(1939), Rómovia nesmeli opustiť mestá, v ktorých žili. V prípade, keď tento dekrét nerešpektovali, boli okamžite poslaní do koncentračného tábora. V roku 1939 prebehla vlna internácií v zberných táboroch na základe Himmlerovho priameho nariadenia („Schnellbrief“). Skutočným cieľom tohto nariadenia bolo zhromaždiť všetkých „Cigánov“ Ríše (ich počet sa odhaduje na 30.000) v táboroch a čo najrýchlejšie ich deportovať do „Generalgouvernement“ v Poľsku. Keďže toto nariadenie nebolo možné vykonať dostatočne rýchlo, dočasné „zberné tábory“ sa zmenili na „pracovné tábory“ podobné koncentračným táborom. [III. 6]

PRACOVNÉ TÁBORY

Početné pracovné tábory vznikli v Nemecku, po pripojení Rakúska k Nemecku a na okupovaných územiach strednej a východnej Európy. Pôvodne

bola väčšina týchto táborov zriadená ako trestanecké tábory pre práceschopných rómskych mužov, podobne ako mnohé tábory v Rakúsku a Nemecku. Napríklad v Rakúsku bolo aspoň 17 táborov rôznej veľkosti.

Niektoré z týchto „pracovných táborov“, napríklad tábor Lety v južných

Čechách alebo Belzec v Poľsku, boli zmenené na „cigánske tábory“ pre rómskych mužov, ženy a deti. Mnohé tábory boli uzavreté v roku 1943, väzni z nich boli buď deportovaní do táborov smrti, buď do iných pracovných táborov, alebo boli na mieste usmrtení. Niektoré tábory existovali do roku

KATEGORIZÁCIA PODĽA RASOVEJ HYGIENY.

Do roku 1944, keď bola klasifikácia Rómov konečne ukončená, Rassenhygienische und bevölkerungs-biologische Forschungsstelle (Výskumný ústav pre rasovú hygienu) pod vedením Rittera „kategorizoval“ približne 24.000 ľudí, z ktorých mnohí už v tom čase neboli nažive.

(pozri Lewy 2001, s. 105)

„Ritter to robil neformálne, na uliciach, priateľským spôsobom. Jeden po druhom boli privádzaní a posadení na stoličku. Porovnával deťom oči, pýtal sa mnoho otázok a Justin to všetko zapisovala. Potom povedal „otvor ústa“ a mal nejaký nástroj, ktorým meral hrdlo, nosné dierky, nos, koreň nosa, vzdialenosť očí, farbu očí, obočie, vnútro aj vonkajšok uší, krk, ruky, všetko, čo sa zmerať dalo.“

III. 7 (Preložené z Krausnick, Michael (1995): Wo sind sie hingekommen? Der unterschlagene Völkermord an den Sinti und Roma. Gerlingen: Bleicher Verlag, s. 97)

ZABÍJANIE RÓMOV V OKOLÍ VARŠAVY

Poľský rómsky výskumník Jerzy Ficowski predložil doposiaľ najúplnejší opis prenasledovania poľských Rómov nemeckými jednotkami. O Varšave a jej okolí hovorí nasledovne:

„Mnohokrát bol výsledok tak úplný, že jedinými svedkami ostali vrahovia. [...] V roku 1942 zavraždili hitlerovskí fašisti na predmestiach Varšavy mnoho Rómov, vrátane 30 ľudí v Grochowe, mužov, ženy a deti a tiež niekoľko rodín v Targoweku. Mnohí boli zastrelení v roku 1943 v Bem-Forte, v Komorowe neďaleko Varšavy boli zavraždené ženy a deti, rómska rodina bola postrieľaná v lesoch pri Zyrardowe, v lesoch obcí Brack a Gazyck pri Sochaczewe bolo zavraždených viac ako tucet rodín, podobný osud stihol Rómov v Konsku, Sochaczewe, Markoch, v Sielci vo Varšave bolo sedem rodín upálených zaživa v drevnici, v Jadowe boli Rómovia z okolia obklúčení a uzamknutí v miestnej synagóge, všetci muži boli zastrelení. Ženám sa podarilo v noci uniknúť do Karczewa, kde krátko na to začala Rómov vraždiť nemecká polícia, okrem iného vyhadzujúc deti z okien na ulicu. Mnohí Rómovia mali ručné zbrane a bojovali s políciou do posledného náboja. Len vo výnimočných prípadoch sa niekomu podarilo uniknúť. V obci blízko Milosnej viac ako 20 ľudí, medzi nimi vyše tucta detí, bolo zastrelených v januári 1943. V októbri 1944 pri obci Puszcza Kampinowska zastrelili príslušníci Gestapa 104 Rómov, jednému jedinému mužovi sa podarilo utiecť. Vraždy tohto druhu sa však odohrávali omnoho častejšie. [...]“

III. 8 (Preložené z Ficowski 1992, s. 65f.)

1944, napríklad Dubnica nad Váhom na západnom Slovensku. Najväčší spomedzi „cigánskych“ táborov, Lackenbach v Burgenlandsku, ktorý mal v roku 1941 až 2.300 väzňov, existoval až do konca vojny.

Väzni museli vykonávať ťažkú fyzickú prácu: kopat kanály, pracovať na regulácii riek alebo rezervoárov, vykonávať cestné stavby, práce na poli a pracovať pre rôzne spoločnosti. Úmrtnosť bola vysoká kvôli podvýžive, ťažkej práci

a chorobám. V Lackenbachu zomrelo v priebehu jeho päťročnej existencie 237 ľudí, v Letoch najmenej 326 počas troch rokov, z tábora Belzec sa nezachovali presné čísla, no podľa odhadov boli podobne vysoké.

HROMADNÉ POPRAVY

Systematické vyvražďovanie Rómov, ktoré začalo v lete 1941, bolo spôsobené nemeckou anexiou Sovietskeho zväzu. Tisíce Rómov padli za obeť masovým popravám vykonávaných SS „Einsatzgruppen“ (zvláštnych jednotiek), ktoré ich za pomoci armády zavraždili po prechode frontu ako „komplicov“ a „špiónov židovského boľševizmu“. Na rozdiel od praktík v Nemecku, polícia sa zameriavala najmä na kočovných, „rasovo čistých“ a Rómov žijúcich v uzavretých komunitách, ktorí z dôvodu svojej mobility

najlepšie splňali predstavy o špiónoch. Medzi obeťami masového vraždenia v Babom Jare blízko Kyjeva, spáchaného „Einsatzgruppe C“ spolu s tzv. „šiestou armádou“, bolo 33.000 Židov a stovky Rómov. V Sovietskom zväze bolo spôsobom masových popráv zabitých viac Rómov než v táboroch v Poľsku a na iných územiach východnej Európy a Balkánu okupovaných nacistami. Presné čísla nie sú známe, avšak konzervatívne odhady hovoria o počte vysoko prevyšujúcom 100.000 ľudí zavraždených mimo táborov. [III. 8]

V Srbsku, ktoré bolo okupované Nemcami od roku 1941, boli zodpovedné za vyhubenie rómskej menšiny takzvané „popravy pomsty“, ktorých

obeťami sa stávali Židia, Rómovia aj Srbi. Na rozdiel od Východu obeť vyberali „Einsatztruppen“ a popravu vykonávala armáda. V roku 1942 vyhlásil Harald Turner, ktorý bol hlavou nemeckej vojenskej správy, Srbsko za jedinú krajinu, v ktorej bola „židovská a cigánska otázka“ „vyriešená“. „Einsatzgruppen“ a ozbrojené sily mali podporu miestnych fašistických organizácií. V Chorvátsku vykonávali hromadné popravu, organizovali deportácie a koncentračné tábory fašistické jednotky „Ustaša“, v Maďarsku, ktoré bolo pod nemeckou nadvládou od roku 1944, „Šípové kríže“.

Geto v Lodži

The "Auschwitz-Erlass" (Osvienčimský výnos)

Obete

Tí, čo prežili

PRÁCA DR. MENGELEHO

Mengeleho vyberanie na železničnej rampe v Birkenau, kde hľadal svoje pokusné morčatá, sú dobre známe. Svoje experimenty uskutočňoval v Pavilóne č.32 sekcie rómskych rodín, kde v mene vedy zmrzačil a zavraždil stovky ľudí. Helmut Clemens, vtedy osemnásťročný, musel preňho pracovať ako pomocník v ošetrovni. Tam sa stal očitým svedkom Mengeleho zločinov:

„Večer som musel vytiahnuť telá, ktoré boli naskladané v malej chatrči, poznačiť čísla na ich rukách a dotiahnuť niektoré z nich k Mengelemu. Potom ich rezal rozličnými spôsobmi. Na policiach boli nádoby s orgánmi – srdcia, mozgy, oči a iné časti tela.“

III. 9 (Fings 1997, s. 104)

29. JUN. 1944
Hyg.-bakt. Unters.-Stelle
der Waffen-SS, Südost
Auschwitz OS., am 29. Juni 1944.
Anliegend wird übersandt:
(12-jähriges Kind)
Material: Kopf einer Leiche entnommen am
zu untersuchen auf Histologische Schnitte
Name, Vorname:
Dienstgrad, Einheit: siehe Anlage
Klinische Diagnose:
Anschrift der einsendenden Dienststelle: H.-Krankenbau
Zigeunerlager Auschwitz II, B II e
Bemerkungen: Der 1. Lagerarzt
K.L. Auschwitz II
SS-Hauptsturmführer.
(Stempel, Unterschrift)

III. 10

Lekársky dokument žiadajúci histologické vyšetrenie hlavy rómskeho dieťaťa z 29. júna 1944, podpísaný Jozefom Mengelem.

(Z Hancock 2002, s. 49)

GETO V LODŽI

Ako už bolo spomenuté, Rómovia mali byť pôvodne internovaní v "Generálnej gubernii Poľsko" v „zberných táboroch“, kde mali čakať na „ich finálnu deportáciu“ (Himmlerov „zrýchlený list“ z roku 1938). V židovskom gete v Lodži bol v roku 1941 na Himmlerov príkaz zriadený „cigánsky tábor“. SS, „Jüdische

Ordnungsdienst“ (židovská bezpečnostná služba) a špeciálne na tento účel zriadená „cigánska polícia“ mali za úlohu izolovať geto od okolitého sveta. Žiadne informácie ohľadom podmienok vo vnútri tábora sa nemali dostať von. Medzi 5. a 9. novembrom 1941 prišlo do lodžského geta 5 transportov s 5.007 Rómami z Rakúska. Členovia SS a členovia „Reichsarbeitsdienstu“ (ríšska pracovná služba) strážili tábor a niektorí internovaní

boli vyčlenení na nútené práce.

Rómovia boli nútení spať na dlážke bez dostatku jedla a bez liekov. Po krátkom čase vypukol týfus. V januári 1942 bolo preživších 4.400 ľudí prevezených v nákladných autách do vyšetrovacieho tábora Chelmno (Kulmhof), kde boli zavraždení v plynových vozňoch. Nikto z pôvodných 5.007 rakúskych Rómov neprežil.

THE "AUSCHWITZ ERLASS" (OSVIENČIMSKÝ VÝNOS)

16. decembra 1942 vydal Heinrich Himmler direktívu, podľa ktorej mali byť všetci „Cigáni“, ktorí ešte žili v Nemeckej ríši deportovaní do Osvienčimu. „Osvienčimský dekrét“ bol posledným krokom plánu, ktorý de facto existoval od roku 1938 a ktorý bol už čiastočne naplnený, konkrétne úplným vyhubením „Cigánov“. Himmlerov rozkaz na deportáciu bol zameraný proti všetkým „polocigánom (miešancom), Rómom - Cigánom a balkánskym Cigánom“, pričom „stupeň polocigánstva (miešania)“ nebol ďalej zohľadňovaný. Výnimka o

malej skupine „rasovo čistých Cigánov“, ktorí mali byť použítí ako „muzeálne exponáty“ v Himmlerovom múzeu pod otvoreným nebom, existovala iba na papieri.

V tzv. „cigánskom rodinnom tábore“ v Osvienčime bolo 20.000 Rómov umiestnených v najtesnejších podmienkach, ktorých prevažná väčšina prišla zo „zberných táborov“ Nemecka, Rakúska, Poľska, Čiech a Moravy. Ako ubytovne bolo použitých 32 drevených domov, z ktorých každá mala pôvodne slúžiť na ustajnenie 52 koní. Do jedného takéhoto domu bolo umiestnených až 600 Rómov. Hygienické podmienky boli pochopiteľne katastrofálne. Už o niekoľko mesiacov zahynuli stovky Rómov na

podvýživu, epidémie a v dôsledku nútených prác.

Rómovia boli používaní na najťažšie pozemné a stavebné práce v rámci tábora. Medzi deťmi zúrila epidémia „Noma“, ktorá bola výsledkom podvýživy. Systém v tábore sa tiež vyznačoval vnútornou mocenskou štruktúrou. Politickí väzni boli na vrchole tejto hierarchie, Židia a Rómovia na jej najnižšom stupni. Osadenstvo tábora prijalo stereotypy a predsudky. SS ustanovilo systém rýchlej identifikácie. Rómovia boli označení hnedým alebo čiernym trojuholníkom, číslo väzňa bolo vytetované na predlaktie za písmenom „Z“ (od slova „Zigeuner“-cigán).

Zo všetkých osvienčimských

III. 11

„Plač/môj brat Ossi Z 5743 v Birkenau 1943, zomrel na hlad a týfusovú horúčku.“

Autor maľby: Karl Stojka.

(Z Stojka, Karl (1990): Ein Kind in Birkenau. Wien: vlastné vydanie, titulná strana)

Rakúsky maliar Karl Stojka bol dvanásťročný chlapec, keď ho v roku 1943 spolu s rodinou deportovali do tábora Auschwitz-Birkenau. Spomína si na smrť svojho mladšieho brata:

„Môj mladší brat Ossi umrel od hladu. Mal posteľ nado mnou, mal sedem rokov, museli sme ísť do práce a on ostal sám! A keď mu ostatní dali viac chleba, starší mu ukradli chlieb aj čaj, aj polievku. Tak sa vyhladoval na smrť, zomrel. Kde bol Boh?“

III. 12

(Z Cech/Fennesz-Juhász/Heinschink 1999, s. 117)

táborov mal „cigánsky tábor“ najvyššiu úmrtnosť. Celkovo tu prišlo o život 19.300 ľudí, z toho 5.600 bolo otrávených plynom a 13.700 umrelo od hladu a na následky chorôb, epidémií a medicínskych experimentov. Tie boli vykonávané za účelom dokázania teórií o vplyve „rasy“ a dedičnosti. Fantázia lekárov poverených touto úlohou, najmä doktora Jozefa Mengeleho, nepoznala hranice. Rómom

boli vpichované injekcie so soľným roztokom a bacilom týfusu. Lekári robili experimenty na dvojčikách, počas ktorých im vpichovali injekcie do srdca a zavádzali farebný pigment do očí. Všetko, čo títo lekári, členovia SS a armády robili, vychádzalo zo všeobecne akceptovaného konceptu vedy. [Iills. 9-12]

Osvienčim je len jedným z mnohých koncentračných táborov,

v ktorých boli Rómovia, čiastočne pred „Osvienčimským dekrétom“ a systematicky po ňom, vraždení. Okrem toho bola realizovaná aj ďalšia zložka plánov likvidácie, obzvlášť nútená sterilizácia v táboroch aj v nemocniciach mimo nich. Tisíce Rómov, najmä žien a dievčat, museli pretrpieť túto operáciu, často bez anestézie. Mnohé z nich počas zákrokov zahynuli.

OBETE

Stále nie je známe, koľko Rómov sa stalo obeťami nacistickej perzekúcie. Rómovia neboli vždy registrovaní a v štatistikách obetí boli zaevidovaní ako členovia väčšinovej populácie, ako „iní“ alebo neboli označení vôbec. Časť dokumentov z vyhladzovacích táborov sa stratila, časť je roztrúsená po archívoch alebo stále nebola analyzovaná. Dokumenty ozbrojených síl a oddielov SS („Schutzstaffel“ – ochranný oddiel), ktoré vraždili, často svojvoľne, za hranicami Východného frontu, sú nekompletné a obzvlášť pokiaľ ide o Rómov, chybné. Vraždy nespočetných obetí, ako hromadné

popravy v plynových komorách, neboli vôbec zdokumentované. Výskumy sa musia spoliehať len na odhady, ktoré s vysokou pravdepodobnosťou uvádzajú počet obetí presahujúci 250.000.

Verejná diskusia na túto tému, pokiaľ sa vôbec vedie, je často založená skôr na osobných záujmoch než na faktoch. Na jednej strane rómske organizácie, ktorých motivácia je jasná, majú tendenciu uvádzať veľmi vysoké čísla obetí. Napríklad aktivisti z oblasti menšinových práv v Nemecku zastávajú názor, že obetí genocídy bolo 500.000, či dokonca 750.000 – čísla, ktoré nemajú podporu vo výskumoch. Na druhej strane, rasovo motivovaní historici spochybňujú všetky výskumy na túto tému, poťažne

genocídu ako takú.

Na dôvažok, aj seriózne historické výskumy majú tendenciu upierať perzekúciu Rómov rasistickú motiváciu. Dôvodom je často snaha o zadosťučinenie osudu Židov v jeho tragickej singularite. Jedna vec je istá, podobne ako židovská populácia, Rómovia boli v Nemeckej ríši zbavení svojich práv, internovaní a vraždení. Všetky dokumenty a dôkazy o početných zločinoch vedú len k jednému záveru, a to, že sa jednalo o „rasovo“ motivované hromadné vraždenie.

Ak najvýznamnejším, neslýchaným aspektom pokusu o vyhubenie Židov, ktorý nemá, ako je často zdôrazňované, historickú paralelu, ak týmto aspektom je mechanická

„ICH DUŠE SÚ CHORÉ“

Rakúska Rómka Ceija Stojka zo skupiny Lovara, známa spisovateľka a maliarka, ktorá prežil Osviečením, opisuje traumy detí, čo prežili, spôsobenú holokaustom:

„Keď sme sa odtiaľ dostali, boli sme úplne chorí! Srdce bolo zranené, naše hlavy, naše duše boli choré. A v tom čase mal štát – nie Rómovia alebo normálni smrteľníci, ale štát mal mať snahu, tak ako má teraz, šíriť osvetu a rozprávať o tom, čo bude potrebné. Všetci títo ľudia mali byť liečení. Nemali mať deti päť až šesť rokov potom. Tých pár ľudí, čo sa dostalo von, ktorí boli ešte stále v tej situácii, dokiaľ nenazbierali dosť sil

byť zdraví, schopní opäť sa smiať, dokiaľ neboli pripravení na to, aby videli, že svet nie je zlý, dovtedy nemohli priniesť na tento svet zdravé deti. Len potom by vývoj nadobudol prirodzený smer: svet by bol krásny, kvety by kvitli. A na svete by bola láska. Ale naše deti – je to pochopiteľné a verím, že každý mysliaci človek to potvrdí, že tieto deti sú prehnane citlivé, srdce sa im hneď rozbúcha, všetko v nich okamžite plače. Pretože aj ich srdcia, aj ich duše sú choré. A my sme tú chorobu do nich museli vložiť. Tento strach, vždy prítomný strach, s ktorým deti vyrastali. A to je dôvod, prečo sa stále obzerajú a otáčajú, keď idú po ulici, rozumiete, otáčajú sa. Iba osoba, ktorá sa bojí, sa otáča!

Ak niekto ochorie z tábora a jeho hlava bolí a jeho duša krváca za jeho otcom, sestrou, bratom, ktorí tam ostali, taká osoba môže mať len dieťa, ktoré bude mať poranenú dušu. Príde na tento svet, vidíte aké je milé, aké krásne, vychováte ho, milujete ho a bozkávate ho, objímate. Vyrastie, ale ten strach, čo bol vo vás, ten naňho prenášate s materským mliekom.”

III. 13 (from Cech / Fennesz-Juhász / Heinschink 1999, p. 77)

precíznosť a industriálna dimenzia tohto procesu, potom najvýznamnejším aspektom vyvražďovania Rómov je

prirodzenosť, s akou bol tento proces prijímaný v kruhoch obetí a neformálny charakter, akým vraždenie postupovalo,

hoci až do konca neexistoval explicitne formulovaný, komplexný plán na ich vyhubenie.

PREŽIVŠÍ

Po vojne boli preživší Rómovia v celej Európe konfrontovaní s tými istými predsudkami, ktoré museli trpieť už pred rokom 1933. Po roku 1945 nebol ich osud vôbec predmetom verejného

záujmu. Až koncom sedemdesiatych rokov začala väčšinová populácia vnímať pocit spáchanej nespravodlivosti. Tento proces bol spustený rómskymi organizáciami, ktoré v tom čase začali vznikáť. Pretrvávajúce predsudky mali vplyv na takzvané „reparácie“. Len malá časť preživších nemeckých a rakúskych Rómov a Sintiov bola

schopná uplatniť svoje požiadavky. Rakúski a nemeckí vinníci spravidla neskončili vo väzení alebo boli po krátkom čase omilostení. Tých niekoľko Rómov, ktorí sa nesklonili pod tlakom a domáhali sa spravodlivosti, boli v mnohých prípadoch opäť diskreditovaní a označovaní za klamárov. [III. 13]

Bibliografia

Cech, Petra / Fennesz-Juhász, Christiane / Heinschink, Mozes F. (eds.) (1999) *Lovarenge paramiči taj textura anda Österreich, kotor II*. Wien: Romano Centro | Ficowski, Jerzy (1992) *Wieviel Trauer und Wege. Zigeuner in Polen*. Frankfurt/Main: Peter Lang | Fings, Karola (1997) *Romanies and Sinti in the concentration camps*. In: Fings, Karola / Heuss, Herbert / Sparing, Frank (eds.) *From "Race Science" to the Camps. The Gypsies during the Second World War I*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 72-109 | Hancock, Ian (2002) *We are the Romani people. Ame sam o Rromane džene*. Hatfield: University of Hertfordshire Press | Kenrick, Donald / Puxon, Grattan (1995) *Gypsies under the Swastika*. Hatfield: University of Hertfordshire Press | Lewy, Guenter (2000) *The Nazi Persecution of the Gypsies*. Oxford: Oxford University Press | Nečas, Ctibor (1999) *The Holocaust of Czech Roma*. Prague: Prostor